

Politiets forebygging av rekruttering til gjenger – avskrekking eller overbevisning?

en teoretisk oppgave

av

Barbro Stenseth Gjessing og Camilla Fjæstad

BACHELOROPPGAVE (OPPG300-O)

Politihøgskolen avd. Oslo

2012

FØLGENOTAT

Grunnen til at vi valgte å skrive sammen var at vi hadde praksis i samme distrikt, og hadde en felles interesse for temaet, ungdom og kriminelle gjenger.

Måten vi samarbeidet på var at vi hentet inn teoretisk informasjon sammen. Innhenting av teorien gikk ut på å finne hvilke prosjekter og hva slags litteratur vi skulle benytte oss av for å svare på problemstillingen. Vi satt i hovedsak sammen når vi jobbet med oppgaven, men de få gangene vi satt hver for oss holdt vi hverandre oppdatert, rettet og leste igjennom det den andre hadde skrevet.

Samarbeidet fungerte veldig bra, og vi har bidratt med like mye arbeid og engasjement begge to. Under de tre veiledningstimene har vi begge vært tilstede.

Det har både vært utfordrende og spennende å jobbe med denne oppgaven. Vi har lært mye om teorien rundt rekruttering av unge til kriminelle gjenger og hvilke tiltak politiet kan benytte seg av for å forebygge denne rekrutteringen. Vi har også blitt bedre kjent med hvilke hensyn som bør ivaretas for å forhindre uetisk oppgaveskriving.

Barbro Stenseth Gjessing

Camilla Fjæstad

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning.....	S. 1
2. Metode.....	S. 2
3. Begrepsavklaring.....	S. 3
4. Forebyggende politiarbeid i teori.....	S. 4
4.1 Hvem rekrutteres og hvorfor rekrutteres de?.....	S. 4
4.1.1 Bakenforliggende årsaker.....	S. 4
4.1.2 Hvorfor oppstår gjengene?.....	S. 6
4.2 Individorienterte forebyggende metoder.....	S. 8
4.2.1 Lokalorientert politiarbeid.....	S. 8
4.2.2 Personorientert kriminalitetsforebygging.....	S. 8
5. Forebyggende politiarbeid i praksis.....	S. 10
5.1 Exit-prosjektet– det handler ikke om overtalelse, men overbevisning.....	S.10
5.1.1 Prosjektets bakgrunn.....	S. 10
5.1.2 Prosjektets teorigrunnlag.....	S. 10
5.1.3 Prosjektets metoder.....	S. 11
5.1.4 Exit-prosjektet drøftet opp mot lokalorientert politiarbeid.....	S. 13
5.1.5 Exit-prosjektet drøftet opp mot personorientert forebygging.....	S. 14
5.2 Ullersmo-prosjektet– uetisk skremselspropaganda eller nødvendig oppvekking?.....	S. 16
5.2.1 Prosjektets bakgrunn.....	S. 16
5.2.2. Prosjektets teorigrunnlag.....	S. 16
5.2.3 Prosjektets metoder.....	S. 18
5.2.4 Forebygging på flere plan?.....	S. 18
5.2.5 Sterke og svake sider ved Ullersmoprosjektet.....	S. 19
6. Oppsummering.....	S. 23
7. Konklusjon.....	S. 24

1. Innledning

"Rusbruk, vold, bevæpning og gjengtendenser er betenkelig utbredt i ungdomsmiljøene i Skedsmo kommune. Dette representerer et problem ikke bare for kommunen og skolene, men først og fremst for de ungdommene som direkte eller indirekte rammes av dette." (Bjørge and Haaland 2001). Verdens Gang skrev i desember 2008 en artikkel om ungdomsgjenger som barket sammen i et slagsmål på Stovner (Verdens Gang, 2008). Dette er bare et av mange tilfeller hvor ungdomsgjenger blir negativt omtalt i mediene. Dette fokuset førte frem til vår problemstilling:

Hvordan kan politiet forebygge rekruttering av unge i alderen 13-17 år, som har kriminell atferd, inn i kriminelle gjenger?

Vårt valg av problemstilling bunner i at vi begge i praksistiden i Romerike politidistrikt møtte unge mennesker som var på vei inn i en kriminell løpebane. Personene var mellom 16-18 år og hadde ofte familie eller bekjente som hadde tilknytning til kriminelle gjenger. De aktuelle ungdommene hadde ved flere tilfeller blitt tatt på fersk gjerning ved utførelse av forskjellige kriminelle handlinger. Slik vi forsto det anså ungdommene seg selv som en kameratgruppe, og ikke som en kriminell gjeng. Samtidig er det tydelig at de er i risikozonen for å bli rekruttert til kriminelle gjenger.

Vi har valgt å svare på vår problemstilling ved å benytte oss av to prosjekter, Exit- og Ullersmo-prosjektet. Ullersmoprojektet startet opp i 1991, og Exit-prosjektet i 1997. Begge prosjektene hadde som mål å forebygge at unge trekkes mot kriminalitet og gjenger. Ullersmoprojektet er et prosjekt som for det meste er gitt negative tilbakemeldinger, mens Exit-prosjektet har fått mye skryt. Grunnen til at vi valgte disse to var for å ha to forskjellige utgangspunkt for vår oppgave.

Innledningsvis i oppgaven vil vi redegjøre for vårt valg av metode og sentrale begreper. I teoridelen vil vi se nærmere på hvem som står i faresonen for å bli rekruttert til kriminelle gjenger og på to polisiære forebyggende metoder, lokalorientert og personorientert kriminalitetsforebygging. Videre vil vi drøfte EXIT-prosjektet opp mot disse polisiære metodene. Ullersmo-prosjektet hadde ikke noe samarbeid med politiet, og vi har derfor valgt å se på de sterke og svake sidene til prosjektet for å se om noen av de forebyggende momentene er overførbare som til politiets arbeid. Til slutt vil vi argumentere for de tiltakene

i prosjektene som vi mener kan ha en forebyggende effekt på rekruttering av unge til kriminelle gjenger.

2. Metode

Vi har valgt å belyse vår problemstilling ved bruk av teoretisk metode på grunn av tidsaspektet for oppgaveskrivingen og våre erfaringer med oppgaveskriving. For å svare på vår problemstilling ut fra en teoretisk fremstilling, tok vi for oss eksisterende litteratur rundt vårt emne. Hovedtyngden i vårt valg av litteratur ligger i Ingunn Olsens studie av Oslo- og Stockholmspolitiets arbeidsmetoder opp mot kriminelle gjenger, Nina Strømmens hovedfagsoppgave ”To fluer i en smekk”, boken ”I forkant” av Elisabeth Myhre Lie og Exit-prosjektets håndbok som er skrevet av Tore Bjørge og Odd Arild Halhjem. For å finne denne litteraturen brukte vi søkeordene ”gjeng”, ”kriminell gjeng”, ”forebyggende prosjekter opp mot gjenger og kriminalitet” og ”forebyggende politiarbeid”.

Vi valgte å ta utgangspunkt i de nevnte litterære verkene fordi disse vekket vår interesse, og fremstod som godt materiale for vår oppgave. Etter hvert som vi leste oss opp på gjeldende litteratur kom vi frem til at problemstillingen vi valgte fortsatt var interessant for oss, samtidig som den har stor relevans i forhold til politiets forebyggende arbeid. Under oppgaveskrivingen har vi hele tiden hatt fokus på at vi som politistudenter har tilegnet oss en forforståelse rundt dette temaet som vi må være oss bevisst for å belyse vår problemstilling på en mest mulig objektiv måte (Aadland 2004).

Tore Bjørge var med på Exit-prosjektet fra start til slutt, og skrev håndboken for prosjektet i etterkant. Dette gjorde at vi ble ekstra observante på om hans subjektive meninger skinte gjennom, og så derfor også etter andres beskrivelser av prosjektet. Dette førte til at vi kom over en masteroppgave skrevet av Tom Olsen, en avhopper av et rasistisk miljø. I masteroppgaven tar han opp Exit-prosjektet og fremstiller dette i tråd med det som er skrevet i Exit-håndboken. En av begrensningene i vårt valg av litteratur var at to av våre hovedkilder var om lag ti år gamle. Vi ser likevel på teorien i disse prosjektene som en fordel, i og med at de har stor relevans også i dag.

Grunnen til at vår oppgave er av forebyggende karakter er at den skal belyse tiltak som forhindrer at unge kommer inn i en skjevutvikling rettet mot tilhørighet i en kriminell gjeng.

3. Begrepsavklaringer

For å legge grunnlaget for forståelsen av vår oppgave er det viktig å definere begrepene gjeng, kriminell gjeng, antisosial atferd og personorientert kriminalitetsforebygging og lokallorientert politiarbeid. Dette er begreper som går igjen i vår oppgave.

I en spørreundersøkelse foretatt på ungdomsskoler i Skedsmo kommune høsten 2000 kommer det frem at ungdommens oppfatning av ordet "gjeng" tilsvarer det som sees på som typisk gjengatferd, slik som slåssing, bevæpning, gruppebasert vold, voldsoffererfaring og stoffbruk (Bjørge and Haaland 2001). Samtidig er det utviklet mer teoretiske definisjoner av hva det vil si å være en gjeng. Et eksempel er Bjørge og Carlsson, som definerer en gjeng som en aldersavgrenset kameratgruppe som holder sammen over en viss tid, driver med kriminelle aktiviteter, og har ett eller annet symbolsk uttrykk for gruppetilhørighet, som for eksempel navn, symboler og klesstil (Bjørge and Carlsson 1999).

En kriminell gjeng defineres som "en gruppe (ofte aldersavgrenset) som holder sammen over tid, og som utøver straffbare handlinger og/eller ordensforstyrrende og aggressiv atferd i det offentlige rom" (NOU 2009:15).

Antisosial atferd er definert av Hilde Pape om "et atferdsmønster som er preget av destruktivitet, upålitelighet, ulydighet og utagering" (Pape 1995, s.35). Walker beskriver antisosial atferd som gjentatte handlinger som strider med samfunnets sosiale normer for akseptabel atferd. (Walker i Fauske and Øia 2003, s. 217). Slik atferd kommer ofte til uttrykk gjennom forskjellige handlinger som mobbing, tidlig og overdreven alkoholbruk, vold og trusler, samt kriminelle handlinger og eksperimentering med narkotiske stoffer (Fauske and Øia 2003).

Ragnar Hauge definerer gjengkriminalitet som asosiale handlinger som bryter med norsk lov og som er begått av ungdommer i fellesskap (Hauge 1989).

Personorientert kriminalitetsforebygging går ut på å jobbe med enkeltindivider og ta fatt i de bakenforliggende årsakene til at personen begår kriminalitet. I lokallorientert politiarbeid samarbeider politiet med publikum for å forebygge kriminalitet (Lie 2011). Felles for disse to metodene er at de har et målrettet fokus på risikoungdom.

4. FOREBYGGENDE POLITIARBEID I TEORIEN

4.1 Hvem rekrutteres og hvorfor rekrutteres de?

"A team is where a boy can show his courage on his own, a gang is where a coward goes to hide" (Mantle, 2012).

I dette kapitlet vil vi først se på hvilke kjennetegn som er felles for de individene som rekrutteres til kriminelle gjenger, og de bakenforliggende årsakene til at de ønsker tilhørighet i gjengen. Til slutt i dette kapitlet vil vårt fokus være på lokalerorientert politiarbeid og personorientert kriminalitetsforebygging fordi disse er mest individorienterte.

Barn og unge i dagens samfunn blir av Ivar Frønes beskrevet som samfunnets ospeløv. Med dette mener Frønes at de i mindre grad enn tidligere blir styrt av den tradisjonelle familietilknytningen. Tidlig individualisering av barn og unge, samt globalisering og sentralisering av samfunnet gjør at de raskere enn eldre blir oppmerksom på forandringer og lettere tar til seg impulser fra omverdenen (Frønes 1998).

Grunnen til at vi har valgt å innlede denne delen av oppgaven med Mantles sitat er at ordlyden gir en generell og kanskje allmenn forforståelse av hva det vil si å være et gjengmedlem. Mantles sitat er bastant og hardtslående, men har likevel en viss generell relevans da det i følge Bjørge og Carlsson er flere trekk ved de unges atferd som er beskrevet med negative fortegn. Ungdom i risikosonen er ofte kjennetegnet ved lite eller manglende empati for andre, de er ofte svært spenningssøkende og har et hedonistisk atferdsmønster, som vil si at de kun tenker på hva de selv ønsker her og nå og ikke på konsekvensene for seg selv eller andre (Bjørge and Carlsson 1999, s. 33).

I dette kapitlet vil vi redegjøre for noen av hovedteoriene om hvem de unge i risikosonen er, og hvilke egenskaper som kjennetegner unge som blir rekruttert til kriminelle gjenger.

4.1.1 Bakenforliggende årsaker

Det finnes en rekke bakenforliggende årsaker til at barn og unge kan utvikle et problematisk atferdsmønster tidlig i livet. Med bakenforliggende årsaker forstår vi forhold som barn ofte ikke selv kan påvirke. Sentrale faktorer i denne sammenheng er i stor grad knyttet til oppvekstforhold og miljø i hjemmet. Det kan være ulike former for sosial fattigdom,

nevrologiske årsaker som ADHD og Tourettes, fraværende foreldre eller foreldrenes rusmisbruk, som igjen kan føre til mangel på primærsosialisering og sosial kontroll (Fauske and Øia 2003, s. 217). Videre kan barn som har vokst opp med foreldre som av forskjellige årsaker ikke har gitt det tilstrekkelig med trygghet og kjærighet gjennom barndommen, utvikle en antisosial atferd (Fauske and Øia 2003).

Som tidligere nevnt er mange av de sentrale årsakene for utviklingen av problematferd noe barn og unge selv ikke kan noe for, og det er derfor svært viktig at de blir fanget opp tidlig og ledet i riktig retning. Hvis dette ikke skjer, øker sjansene for at ungdommer vil trekke sammen med likesinnede gjennom for eksempel gjengrekruttering. Unge som av nevrologiske eller personlighetsmessige årsaker har en form for antisosial atferd har ofte vanskeligere for å trekke seg ut av antisosiale miljøer enn andre (Bjørge and Haaland 2001, s. 25).

Dersom de bakenforliggende årsakene ikke blir adressert fordi de ikke blir oppfattet eller gjort noe med er det sannsynlig at unge mennesker vil fortsette med normbrudd og asosiale atferd. Ragnar Hauge skriver i denne forbindelse om stigmatiseringsprosess og internalisering av rolleforventninger. Det vil si at dersom samfunnet oppfatter og behandler den unge som en avviker kan dette føre til at han går inn i en stigmatiseringsprosess og begynner å ta til seg forventningene som er knyttet til sin rolle som avviker og etter hvert leve opp til disse. Dette vil igjen føre til at samfunnet får bekreftet sine antagelser rundt den unge som avviker og vil føre til ytterligere stigmatisering, og i verste fall total ekskludering fra viktige samfunnsarenaer (Hauge 1997).

Etter hvert som mennesker opplever å bli utstøtt og får følelsen av at de ikke passer inn i, eller mestrer storsamfunnets forventninger og verdier, vil de søke sammen med likesinnede. De vil trekke seg vekk fra det konvensjonelle samfunnet og danne sin egen subkultur eller gjeng. I antisosiale miljøer vil de unge anerkjenne og ofte forsterke hverandres problematiske atferd gjennom det Hauge kaller fiktivt sosialt press (Hauge 2001). Unge i slike miljøer vil etter hvert skape sin egen kultur og det vil dannes en gjengmentalitet. Denne mentaliteten er gjerne basert på forbilder fra media, nyheter og gangsterfilmer, eller bekjente og familiemedlemmer som har tilknytning til en gjeng (Bjørge and Haaland 2001, s. 25). Innenfor denne gruppen av ”utstøtte” kan mennesker oppnå respekt og tilhørighet gjennom holdninger og verdier som er viktige, ut i fra deres målestokk (Helland and Øia 2000). Definisjonen av hva som er viktig og gir respekt skiller seg ofte fra de mer allment aksepterte ideene. Et eksempel på dette er

begrepet gatekapital, som Pedersen og Sandberg skriver om (Sandberg and Pedersen 2006). Gjennom å definere egne mål, unngår de å hige etter den respekt og anerkjennelse som det konvensjonelle samfunn verdsetter, og som de mangler midlene til å oppnå.

4.1.2 Hvorfor oppstår gjengene?

Hauge har i sin tekst "Kriminelle delkulturer" redegjort for fire teorier fra forskjellige forskere som omhandler årsaker til at unge danner kriminelle gjenger. Alle teoriene er basert på forskning foretatt i byer i USA i 1950-årene, men har stor relevans også i dagens norske samfunn. I teksten beskrives de forskjellige delkulturene som en mestringsstrategi eller som kollektiv problemløsning på visse felles vanskeligheter som unge, hovedsakelig gutter, står ovenfor (Hauge 2001).

Det finnes mange årsaker til tilhørighet og veier inn i kriminelle gjenger. Bjørgo og Carlsson trekker særlig frem hvordan kriminelle gjenger kan realisere grunnleggende psykologiske eller sosiale behov, som for eksempel eksperimentering og spenningssøken, statusbehov og identitetsforming. Dette er behov som den enkelte unge ellers føler at ikke blir tilfredsstilt (Bjørgo and Carlsson 1999, s. 57).

Gjennom oppveksten er det vanlig at barn og unge gjennomgår faser hvor de er utprøvende og nysgjerrige i forskjellige sammenhenger. I perioder vil man også ha et sterkt behov for å finne seg selv og skape sin identitet, samt å finne sin rolle i samfunnet. I denne forbindelse skriver Bjørgo og Carlsson om eksperimentering med subkulturer. I slike utprøvende perioder kan den unge nokså raskt skifte mellom deltakelse i for eksempel kristne sangkor, tagger-miljøer, satanistiske kulturer, nynazistiske grupper eller kriminelle gjenger. Deltakelse i disse forskjellige gruppene bunner som regel ikke i et brennende engasjement, men heller tilfeldig utprøving. De unge som trekkes mot kriminelle gjenger er gjerne de som betegnes som særlig ekstroverte. Det vil si at de har en personlighet med et stort behov for ekstreme opplevelser og til å teste ut sine egne grenser. En stor del av disse er ofte destruktive og voldelige i sin atferd og på grunn av sin trang til å teste grenser kan de ha en tilbøyelighet for rusmisbruk og annen kriminalitet (Bjørgo and Carlsson 1999, s. 60).

Fra ovennevnte eksperimentering med subkulturer og spenningssøken er det en glidende overgang til søken etter status og identitet. De som faller inn i denne gruppen er de som har en form for antisosial atferd, som gjør at de faller utenfor eller ikke passer inn i en rekke viktige

sosiale settinger. Dette kan for eksempel være skole og utdanning, lagidrett og arbeid (Bjørge and Carlsson 1999, s. 62). Mennesker som føler seg utenfor disse arenaene vil forsøke å skaffe seg status på andre måter, og da gjerne som tidligere nevnt, gjennom bruk av midler som ikke er godkjent av storsamfunnet.

Gjennom den tidligere omtalte stigmatiseringsprosessen blir unge med atferdsproblemer støtt bort fra normalsamfunnet. Mennesket er et flokkdyr og er avhengige av sosial omgang, og vil derfor søke sammen med likesinnede. Kriminelle gjenger har en tendens til å være svært inkluderende (Bjørge and Carlsson 1999, s. 62). De eldre medlemmene i disse gjengene har ofte en evne til å ”plukke opp” de med svak familietilknytning og gi den kjærlighet og omtanke som den enkelte unge føler at den har manglet (Bjørge and Carlsson 1999, s. 61). På denne måten vinner gruppen flere medlemmer, og gjennom en følelse av tilhørighet vil de unge sosialiseres inn i gruppens avvikende verdier og holdninger. Dette kan tyde på at de unge ikke er kriminelle før de går inn i gjengen, men at de blir kriminelle ved tilegnelse av gjengens verdier og normer.

Det innledende sitatet av Mantle hevder at det først og fremst er feiginger som søker tilhørighet i en gjeng. Litteraturgjennomgangen i dette kapittelet viser at ordlyden i sitatet er en mangelfull måte å se på og forstå gjengmedlemmer på. Ofte er det de svake, de med få ressurser og en søken etter anerkjennelse og vennskap som trekkes mot gjengtilhørighet. Her handler det om å sette seg inn i hver enkelt av ungdommenes liv, finne frem til individuelle grunnleggende behov og forsøke å lære dem alternative metoder for å tilfredsstille disse. Det vil også være avgjørende at de unge og deres familie ansvarliggjøres og at de sammen får muligheten til og snu situasjonen til det bedre.

4.2 Individorienterte forebyggende metoder

Politiet bruker mange metoder i sitt forebyggende arbeid. Elisabeth Myhre Lie har drøftet de forskjellige metodene i boka "I forkant" (Lie 2011). De metodene som finnes er gjenopprettende rett, det lokallorienterte, personorienterte, situasjonelle, problemorienterte og kunnskapsbaserte forebyggende politiarbeidet. I denne delen har vi fokusert på det lokallorienterte og det personorienterte politiarbeidet.

4.2.1 Lokallorientert politiarbeid

Det lokallorienterte politiarbeidet går ut på at politiet må samarbeide med lokalsamfunnet for å forebygge kriminalitet. Hovedmålet er å innføre mer uformell sosial kontroll blant innbyggerne i lokalsamfunnet slik at de kan ta del i det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Jane Jacobs mener at "den uformelle sosiale kontrollen skjer gjennom vanlige menneskers bruk av det offentlige rom og at vi er naturlige overvåkere overfor hverandre ved at vi ferdes ute" (Jacobs i Lie 2011, s. 286).

For å forsterke den uformelle sosiale kontrollen i et lokalsamfunn kan politiet gi publikum mer informasjon om sitt kriminalitetsforebyggende arbeid og konkrete opplysninger om hva som forventes av dem. Det må etterstrebes et tett samarbeid mellom politiet, publikum og etater som egner seg til kriminalitetsforebyggende arbeid. Disse etatene er for eksempel barnevern, skole og kommune (Lie 2011). Den uformelle sosiale kontrollen som ligger i befolkningen kan ha stor betydning for hvordan ungdommene oppfører seg.

Lokallorientert politiarbeid kan ha en forebyggende effekt på rekrutteringen av ungdommer til etablerte gjenger ved at foreldre, skole, barnevern og kommune står sammen for et trygt oppvekstmiljø for ungdommene.

4.2.2 Personorientert kriminalitetsforebygging

Personorientert kriminalitetsforebygging vil si å jobbe med hver enkelt av ungdommene som er i ferd med å begi seg ut på den kriminelle stien. I det forebyggende arbeidet er det viktig å fokusere på de bakenforliggende årsakene til at ungdommen har begått kriminalitet. Ut ifra disse årsakene kan man lage skreddersydde tiltak for hver av ungdommene.

Noen av disse tiltakene kan være å sette ungdommen i gang med en idrett, ta dem med på fjellturer, hytteturer eller andre typer fritidstilbud. Denne type aktivisering er prøvd ut på

Manglerud Politistasjon, og er beskrevet i ”Politiets håndtering av gjengkriminalitet”. Det er en studie av Oslo- og Stockholmspolitiets arbeidsmetoder med fokus på Oslo Politidistrikt (Olsen 2002). ”Politiet arrangerte spenningsturer, hjalp ungdommene med å komme seg bort fra miljøet, verve seg i militæret eller begynne på skole, og ga dem kunnskaper om hva de kunne vinne ved å gå ut av de kriminelle gjengene. Målet var at ungdommene skulle endre holdningene sine, som på sikt hindret nye kriminelle handlinger og at medlemmene skulle få dekket sitt behov for spenningssøken.” (Olsen 2002, s. 135). Politiet inviterte ikke bare de risikoutsatte ungdommene med på turene, men tok også med andre ungdommer som kunne fremstå som rollemodeller for nynazistene.

En viktig metode som brukes i den personorienterte kriminalitetsforebyggingen er bekymringssamtalen. Dette er en samtale som politiet har med en førstegangsforbryter og hans foresatte. Samtalen er en dialog om både fortiden, nåtiden og hvordan fremtiden vil se ut dersom han fortsetter i den kriminelle løpebanen. Dette er med på å bidra til å realitetsorientere den unge, og få ham til å se at det finnes andre alternativer.

5. FOREBYGGENDE ARBEID I PRAKSIS

5.1 EXIT-prosjektet – det handler ikke om overtalelse, men overbevisning

Det er to grunner til at vi valgte dette prosjektet. Den ene grunnen er at det i prosjektet ble lagt ned stor innsats for å hindre rekruttering til ekstreme ungdomsmiljø. Politiets arbeid med å hindre rekruttering er akkurat det vi ønsker å se på. Den andre grunnen til at vi valgte dette prosjektet er at vi lurer på om arbeidsmetodene som ble brukt under Exit-prosjektet for å få ungdom ut av et rasistisk miljø også kan brukes proaktivt opp mot rekrutteringen til kriminelle gjenger generelt. Etter prosjektets levetid skrev T. Bjørgo og O.A. Halhjem Exit-håndboken, som er ment til bruk for senere lignende prosjekter. Denne håndboken ligger også til grunn for dette kapittelet.

5.1.1 Prosjektets bakgrunn

Bakgrunnen for prosjektet var fremveksten av nye rasistiske ungdomsgrupper i Norge i siste halvdel av 1990-tallet. Forskeren Tore Bjørgo ble kontaktet av fortvilte foreldre som hadde barn i rasistiske miljøer og Exit-prosjektet ble et resultat av dette. Bjørgo innledet derfor et samarbeid med Manglerud Politistasjon, og prosjektet startet opp i 1997. Forskning og erfaringer med rasistiske miljøer hadde skapt ny forståelse for hvordan slike grupperinger fungerte og det var nå et behov for å utvikle nye arbeidsmetoder for å få ungdom ut av slike miljøer. Dette satte i gang tenkningen til initiativtakerne bak Exit-prosjektet. Bidragsyterne i Exit-prosjektet arbeidet opp mot ungdom mellom 12-20 år, og arbeidsmetodene bygger på erfaringer med høyreekstreme miljøer i fire kommuner og en bydel i Oslo. Exit-prosjektet hadde to mål. Det ene var å forhindre at ungdom går inn i voldelige miljøer og det andre var å hjelpe ungdom ut av voldelige miljøer.

Prosjektet varte i 3 år, og arbeidsmetodene og tiltakene som ble gjort var lagt til lokale institusjoner som skole, politi, ungdomsarbeidere og barnevern. Prosjektet har fått mye skryt både fra samfunnet generelt, politietaten og ungdommene som deltok. Grunnen til at prosjektet ble stanset etter tre år var at finansieringen tok slutt (Bjørgo, Halhjem et al. 2001).

5.1.2 Prosjektets teorigrunnlag

Anders Minken snakker om virksomhetsteorien innen forebyggende arbeid. Dette handler om ”oppfatningen om at personligheten endres gjennom den dominerende virksomhet man er inne i. Gjennom aktiviteten knyttes også kontakt til et positivt miljø som kommer inn som en erstatning til et tidligere kriminelt miljø” (Minken 1998). Med dette mener Minken at dersom ungdommene som er i faresonen for å rekrutteres til kriminelle gjenger utsettes for et mer

positivt miljø, kan dette erstattes med det kriminelle miljøet de allerede har en tilknytning til. Dette la grunnlaget for arbeidsmetodene for Exit-prosjektet.

5.1.3 Prosjektets metoder

Tiltakene som ble gjort i Exit-prosjektet var rehabiliteringstiltak for potensielle avhoppere av det rasistiske miljøet, etablering av foreldrenettverk og erfaringsutveksling og skolering av fagpersonell. Rehabiliteringstiltakene gikk ut på å skaffe de potensielle avhopperne andre alternativer enn det rasistiske miljøet. Dette innebar å finne interesser og nye sosiale nettverk som kunne fylle de behovene avhopperne hadde. Ofte fryktet avhopperne represalier fra miljøet de var i, eller tidligere fiender. Noen kunne også trenge terapi og oppfølging på grunn av diverse hendelser de hadde opplevd i miljøet de hadde vært i. Det var viktig å se på hver enkelt avhopper som en individuell person, som trengte skreddersydde oppfølgingstiltak. Eksempler på disse tiltakene var megling, individuell rådgiving, utdanning, arbeid og militærtjeneste. Det ble også arrangert spenningsaktiviteter for å knytte ungdommen til et positivt ungdomsmiljø og nye vennenettverk, bygge mestringsfølelse, tilgang på positiv voksenkontakt og gode rollemodeller, fylle ungdommens fritid, utfordre holdningene deres og å skape gode relasjoner mellom politiet og ungdommene (Bjørge, Halhjem et al. 2001). Alle aktivitetene ble tilbudt utenfor gjengkonteksten. Dette ble gjort for å skape splittelse i gjengen. Dersom hele gjengen hadde deltatt på aktivitetene samtidig kunne det ha bidratt til en forsterkning av gjengsamholdet, som igjen ville ført til mer kriminalitet. Tiltakene er eksempler på metoder som inngår i virksamhetsteorien.

Etableringen av foreldrenettverk var viktig på grunn av at mange av foreldrene til de som var med i rasistiske og voldelige miljøer stod i fare for å bli stigmatisert. Det er vanskelige tema å ta opp i sin vanlige omgangskrets. Foreldrenettverket var et lukket forum hvor det var åpenhet rundt det foreldrene hadde behov for å snakke om. Informasjonsutveksling var også viktig i dette nettverket, da de på denne måten kunne vite mer om hva som skjedde i de miljøene barna deres holdt til.

Erfaringsutveksling og skolering av fagpersonell var nyttig for at både de som skulle jobbe med tiltakene, og ungdommene selv, visste hva de skulle fokusere på. Det var også viktig at de visste litt om bakgrunnen for at ungdommene hadde havnet der de gjorde. Prosjektet bestod i å utvikle og formidle kompetanse. Dette foregikk blant annet gjennom konferanser for å bidra til økt kunnskap og beredskap i norske kommuner om rasistiske og nasjonalistiske

miljøer. Fagpersonellet lærte også arbeidsmetoder og tverrfaglig samarbeid for å kunne løse problemer i tilknytning til disse miljøene (Bjørgero, Halhjem et al. 2001).

I Exit-prosjektet legges det vekt på å ta tak i ungdommen som flørter med det rasistiske miljøet på et tidlig tidspunkt. Ved å gi den unge bedre alternativer for å få oppfylt sine behov kan man forebygge at de blir med i miljøet. På denne måten vil heller ikke ungdommen tilegne seg de voldelige og rasistiske holdningene som finnes i miljøet. I Exit-prosjektets håndbok står det at "de fleste som går inn i et slikt miljø slutter før eller senere. Exits mål er at de slutter før i stedet for senere" (Bjørgero, Halhjem et al. 2001, s. 4).

For å få svar på om arbeidsmetodene og tiltakene som ble brukt i Exit-prosjektet kan brukes til å forebygge rekruttering også til kriminelle gjenger måtte vi se på årsakene til at unge rekrutteres til de rasistiske miljøene, og sammenligne de med årsakene til at unge rekrutteres til kriminelle gjenger generelt.

I Exit-håndboken kommer det frem at ungdommene som blir med i et rasistisk miljø ikke er rasister fra før, men at de blir rasister fordi de tilegner seg de holdningene og verdiene som finnes i miljøet fra før. Dette gjelder også når det kommer til unge som rekrutteres til kriminelle gjenger generelt (se kap. 4.1 under "Hvorfor oppstår gjengene?").

Videre fremkommer det i håndboken at hovedårsaken til at ungdommene går inn i det rasistiske miljøet er at de får oppfylt en del grunnleggende sosiale og psykologiske behov som de ikke får andre steder. Disse behovene kan være ideologi og politikk, provokasjon og sinne, beskyttelse, at ungdommene er i drift eller har en interesse for vold, våpen og uniformer. De kan også være på søken etter spenning, familie- og farssubstitutter, venner og fellesskap og søken etter status og identitet. Noen er også i en fase hvor de er i opprør. Disse behovene er tilnærmet like de behovene som søkes tilfredsstilt når det gjelder de ungdommene som søker tilslutning i de kriminelle gjengene generelt. Dette sier oss at de tiltakene og arbeidsmetodene som ble brukt i Exit-prosjektet også kan benyttes for å hindre rekruttering av ungdom til kriminelle gjenger generelt. Det forebyggende politiet ble sett på som en særlig sentral aktør i Exit-prosjektet. Politiet hadde mange oppgaver under prosjekttiden. Hovedoppgaven var å være en "grensesetter ved å stanse og markere tydelig hva som var uakseptabel atferd. Rask og kontant reaksjon på vold og andre lovbrudd er viktigere enn at reaksjonen er streng!" (Bjørgero, Halhjem et al. 2001, s. 56).

På samme side i håndboken er det poengtert at politiet ”ser ungdom i situasjoner hvor andre etater ikke er til stede, og kan dermed oppdage problematferd på et tidlig stadium”. Dette er svært positivt og det er her store muligheter for å bygge tillit mellom politiet og ungdommene. ”Politiet må gjøre publikum vant til å snakke med dem gjennom å vise at man har interesse og har tid til å prate. Det er særlig viktig for politiet å bygge opp tillitsforhold i miljøer der risikoen for å begå lovbrudd er høy” (Lie 2011, s. 196-197).

Det ble også satt som mål at det forebyggende politiet burde delta aktivt i tverretatlige team på kommune- eller bydelsnivå, og ha et tett samarbeid med Kriminalomsorg i frihet (KIF), konfliktråd, oppsøkende tjeneste og være med i tverrfaglige team på skolen. Politiet tok også ta initiativ til bekymringssamtaler.

5.1.4 Exit-prosjektet drøftet opp mot lokallorientert politiarbeid

Tiltakene i lokallorientert politiarbeid er kjent for å være gode og effektfulle for å forebygge kriminalitet i lokalsamfunnet. Det finnes likevel en bakside som kommer frem når man omsetter teorien til praksis. I Exit-prosjektet ble den unge møtt av mange forskjellige instanser i lokalmiljøet. Disse instansene var der for å hjelpe ungdommen, men dette kunne også sette et fokus på ham som et problem i lokalmiljøet. Dermed var det en fare for at det kunne oppstå en slags ”vi og dem”-holdning. Ved at lokalsamfunnet får mer informasjon om hvem som er i faresonen for å bli kriminelle blir de også mer observante på hvem som er ”de gode og de dårlige” borgerne i byen, og skillet kan med dette bli enda større enn det noen gang har vært. Dette kan også merkes av ungdommene som blir stemplet som de ”dårlige borgerne”. De kan føle seg stigmatisert, og i verste fall bli marginalisert av resten av lokalsamfunnet. Dette kan føre til at de føler seg utstøtt av samfunnet og blir trukket nærmere en kriminell gjeng for å tilfredsstille de behovene man har som et sosialt vesen.

På den andre siden var disse lokale tiltakene en metode som var nødvendig for å samordne og danne en helhetlig oppfølging for ungdommen. Ungdommene hadde ofte akutte og konkrete behov for praktisk bistand både når de kom ut av og var på vei inn i miljøet. Dette innebar at de for eksempel trengte ny bolig, hjelp til å flytte og kanskje også fysisk beskyttelse når de skulle hente eiendelene sine fra den gamle boligen. Fra de flyttet ut av den gamle leiligheten og til de fikk et nytt sted å bo tok det som regel litt tid. I denne overgangsfasen måtte de ha et sted å bo, for eksempel hos slektninger eller venner. Avhopperne måtte komme seg bort fra miljøet. Dette ville i noen tilfeller si at de måtte flytte langt av sted for å slippe trakassering og represalier av gamle kamerater fra gjengen eller fra fiender. Som tidligere deltaker i et

marginalisert miljø har man som regel ikke god råd. Dette innebar problemer, og avhopperen var avhengig av å få økonomisk hjelp. De hadde ofte dårlige forhold til sine foreldrene, slik at det ikke bare var å henvende seg til dem og spørre om å få dekket sine økonomiske behov. Det var viktig å få bukt med pengeproblemene slik at man kunne leie et sted å bo, og starte det nye livet. Noen av avhopperne måtte bytte skole. Mange hadde avbrutt skolegangen, og dette førte til praktiske og formelle utfordringer fordi det i slike tilfeller kreves søknad som må godkjennes. Dette var også viktig for ungdommen for å slippe represalier på skolen hvor han muligens allerede har fått stempelet som tidligere medlem av en kriminell gjeng (Bjørge, Halhjem et al. 2001). Alle disse behovene er vanskelig for en ungdom å gjøre noe med på egen hånd, og derfor er det viktig at de samordnede instansene i fellesskap kan hjelpe ungdommene på vei.

Et hinder for at den lokallorienterte modellen skal bli en suksess, er at ungdommene må ha tillit til de voksne i lokalsamfunnet. Ved å ha tillit til politiet og de andre i SLT-samarbeidet får ungdommene mulighet til å be om hjelp til å avverge en farlig situasjon (Lie 2011, s. 197). Dette var ofte vanskelig å få til fordi ungdommene fryktet represalier fra medlemmer i gjengen.

5.1.5 Exit-prosjektet drøftet opp mot personorientert kriminalitetsforebygging

Et av de viktigste hjelpemidlene til politiet i den personorienterte kriminalitetsforebyggingen er bekymringssamtalen. Tom Olsen, et tidligere medlem i en rasistisk gjeng, har skrevet en masteroppgave om tilslutnings- og exit-prosessen i gjenger. Han har intervjuet mange avhoppere fra rasistiske miljøer, og ser at det er en tendens til at mange mener at bekymringssamtalen er svært konstruktiv. Allikevel mener de at det konsekvent burde være en oppfølgingssamtale i tillegg til bekymringssamtalen. De mener også at man i tillegg til dette bør ha tettere oppfølging hos psykiatrisk ungdomsteam og et bedre samarbeid med barnevernet (Olsen 2011).

Den personorienterte metoden kan ha en forebyggende effekt ved at man går inn og hjelper enkeltungdom etter de behovene ungdommen har. Dette består av tett oppfølging av politi, barnevern, skole, rusomsorg, psykiatri og foresatte. Man kan sette opp forholdsmessige avtaler som ungdommen skal holde og dette kan hjelpe til med å få ungdommen på rett kjøl. En utfordring med dette kan være at avhopperne kan føle seg som en avviker, utenfor resten av samfunnet og at de ikke finner sin plass. De takler ikke dette stigmaet, og storsamfunnet

føles for vanskelig å ta del i. Dette kan føre til at de går til rusmiljøer eller andre subkulturer for å få aksept (Olsen 2011).

Ved at ungdommen blir møtt på en god måte og får dekket sine individuelle behov, kan dette forebygge ungdommens kriminelle løpebane og en eventuell rekruttering til en kriminell gjeng.

5.2 Ullersmoprosjektet – uetisk skremselspropaganda eller nødvendig oppvekking?

5.2.1 Prosjektets bakgrunn

Ullersmoprosjektet ble startet opp i 1991 av Frank Nyborg, fengselsinspektør ved Ullersmo landsfengsel. Han ble inspirert av dokumentarfilmen "Scared straight!" som er regissert av Arnold Shapiro i 1978 (Wikipedia u.å.). Filmen bygger på prosjektene "The juvenile awareness program" som ble innført i mange større byer i USA i 1979. Ullersmoprosjektet hadde som mål å drive kriminalitetsbekjempende arbeid mot unge i alderen 13-18 år som befant seg i en risikosone for kriminell utvikling. Grunntanken bak prosjektet var at det skulle være en del av et større program rundt den enkelte unge. Det ble i prosjektet benyttet to ulike metoder med forskjellige målgrupper. I den ene delen av prosjektet ble ungdommen invitert til Ullersmo landsfengsel. I den andre delen av prosjektet drev et utvalg av de innsatte, med følge, oppsøkende arbeid mot institusjoner, skoler og fritidsklubber. Spesielt besøkene i fengselet var konfronterende, noe som førte til at prosjektet ble omstridt. Prosjektet fikk flere negative omtaler. Nina Strømmen skrev i 1998 sin hovedfagsoppgave i kriminologi "To fluer i en smekk", som omhandler nettopp Ullersmoprosjektet. Hennes hovedfokus ligger i denne oppgaven på bruk av de innsatte i kriminalitetsforebyggende arbeid (Strømmen 1998). Vi kommer i dette kapittelet til å ta for oss Strømmens oppgave, men vårt hovedfokus vil være å se om prosjektet inneholder forebyggende tiltak som kan benyttes i politiets arbeid opp mot rekruttering av unge til kriminelle gjenger.

5.2.2 Prosjektets teorigrunnlag

Ullersmoprosjektet bygger i stor grad på ideer om realitetsorientering, konsekvenspedagogikk og avskrekking. Tanken om mennesket som en rasjonell aktør står også sentralt. Enkelte hevder at metodene som ble benyttet under konfrontasjonsdelen i Ullersmoprosjektet var i tøffeste laget ved at de unge skulle skremmes til lovlydighet. For å få de unge til å avstå fra kriminalitet og velge en annen vei for sitt liv ble det benyttet alt fra foredrag for større klasseforsamlinger, intime samtaler i fortrolighet, til besøk i fengselet hvor de unge ble skreket til av de innsatte og plassert to og to på skremmende sikkerhetsceller (Strømmen 1998, s. 132). Hensikten med disse metodene var i hovedsak at de unge skulle få en nærmere opplevelse av andres skjebne og en forståelse for at et kriminelt liv vil få store konsekvenser. Ønsket var å skape en sterkere form for allmennprevensjon enn det som blir formidlet gjennom TV og media. "Allmennprevensjon er ment å virke avskrekkende, moraldannende og vanedannende for befolkningen" (Lie 2011, s. 125). En forutsetning for

avskrekkingsperspektivet er teorien om at mennesket er en rasjonell aktør, eller den ”rasjonelle lovbryster”. Det som her er sentralt er at mennesket er et tenkende og vurderende vesen, som alltid vil søke etter det som er godt og samtidig unngå ondt. Hvis forholdene ligger til rette for at et lovbrudd kan skje, samt at gevinsten ved å begå handlingen antatt vil overskride de potensielle konsekvensene, vil et lovbrudd kunne skje (Lie 2011, s. 253).

Konsekvenspedagogikken går ut på tanken om at mennesket er et selvstendig vesen som står fritt i valg av sine handlinger, og som selv må ta følgen og konsekvensene av disse. Dette budskapet kommer frem gjennom bevisstgjøring om at det ”kun er du som tar valget, og at det er du selv som må lide for det” (Strømmen 1998, s. 134). Det sentrale fokuset i realitetsorienteringen er at mennesket står ansvarlig for sin atferd. Målet med den såkalte realitetsterapien er å få vedkommende til å innse gapet mellom egen atferd og samfunnets godttatte normer og verdier. Avvikende holdninger og verdier blir i realitetsterapien betraktet som et symptom på at vedkommende ikke får tilfredsstilt sine grunnleggende behov gjennom normalt akseptert atferd. (Glasser 1977). Strømmen skriver i sin oppgave at det var den allmennpreventive virkningen man var ute etter gjennom Ullersmøprosjektet. Sagt med andre ord, man skal lære av andres feil. Hensikten med at ungdommene fikk besøke fengselet var at de selv skulle få oppleve hvordan livet er på innsiden av murene. De fikk med egne øyne se hva slags liv som ventet dem hvis de fortsatte i den kriminelle løpebane. Det at de innsatte fortalte sine livshistorier, samt om deres daværende tilværelse var med på å belyse det faktum at straffen ikke er over når man slipper ut av fengsel. De innsatte ønsket å formidle at når man slipper ut venter stempling og stigmatisering, som igjen fører til vanskeligheter på alle arenaer i livet. Leer-Salvesen forklarer at en oppdaget kriminell handling på en måte blir som en slags dåpshandling som gir en identitet til lovbryster som nesten er umulig å bli kvitt (Leer-Salvesen 1998). Budskapet de innsatte hadde til de unge ble formidlet på en relativt brutal og inntrengende måte. Gjennom bevisstgjøring av hva det innebærer å bli stemplet som kriminell, var tanken å avskrekke ungdommene fra å bedrive kriminalitet og øke frykten for konsekvensene. (Strømmen 1998, s. 133).

5.2.3 Prosjektets metoder

Prosjektet er som nevnt utformet i to deler. Den ene delen gikk ut på at de innsatte med følge reiste til hovedsakelig skoler og fortalte om sitt liv, sin bakgrunn og hvor ”lett” det var å ha havne på feil spor, og til slutt hvordan livet på innsiden av murene utarter seg. Dette ble utført i form av foredrag hvor det var rom for å stille spørsmål. Hovedtanken bak denne seansen var å forsøke å nå frem til ungdommene gjennom en emosjonell tilnærming. Den andre delen av prosjektet gikk ut på at ungdommer, fra blant annet institusjoner, ble invitert til fengselet for å oppleve hvordan det er å være på innsiden. Dette ble kalt den konfronterende delen av prosjektet. De innsatte fortalte sine historier, samtidig som de til en viss grad forsøkte å skremme ungdommene til fornuft (Strømmen 1998).

Forebygging på flere plan?

Strømmen forklarer at prosjektet tok sikte på å ha en forebyggende effekt på flere plan.

Primær forebygging går ut på å angripe problemene før de oppstår. Den primære forebyggingen skjer først og fremst når de innsatte reiser ut på skolebesøk. I en skoleklasse vil de fleste gå igjennom livet uten å begå kriminalitet, men det kan ut ifra statistikk sies at en ungdomsskoleklasse er en utsatt gruppe, fordi det er større sannsynlighet for at ungdom begår lovbrudd enn eldre (Kriminalstatistikk 2000 i Fauske and Øia 2003). Skolebesøkene vil derfor både ha funksjon som primær- og sekundærforebygging. Vellykket sekundærforebygging er tilfellet når man avverger noe uønsket i tide. Dette vil være tilfellet for de av ungdommene i en klasse som har en skjevutvikling, men som ennå ikke har gjort noe kriminelt.

Tertiærforebygging brukes som tiltak mot enkeltindivider og ofte tungt belastede målgrupper (Stein Mikkelsen 2005). Ungdommene som kom dit var gjerne de som allerede hadde utviklet en kriminell livsstil. Dette ser vi tydelig da de fleste deltakerne i prosjektet kom fra Motivasjonskollektivet på Eidsvoll som er et tilbud for barn og ungdom med atferd- og rusproblemer (Motivasjonskollektivet 1995). Konfrontasjonsdelen av prosjektet viser på denne måten at den er i samsvar med tertiærforebygging.

5.2.5 Sterke og svake sider ved Ullersmoprosjektet

Gjennomføringen av Ullersmoprosjektet har vært heftig diskutert blant fagfolk i Norge. Det ble både reagert negativt i forhold til metodene som ble benyttet og opplegget rundt deltakerne i prosjektet. Den konfronterende delen av prosjektet ble avsluttet i 1997, som et resultat av en evaluering av hele prosjektet. Skolebesøkene forsvant etter hvert i det stille. Kritikken av prosjektet rettet seg i hovedsak mot spørsmålet om opplegget i seg selv var kriminalitetsforebyggende og hvorvidt metodene var etisk forsvarlige. Blant andre Thomas Mathiesen tok til orde og stilte spørsmål ved om målet helliget middelet ved gjennomføringen av prosjektet (Mathiesen 1994).

Fungerer prosjektet kriminalitetsforebyggende for ungdommene?

Hovedtanken bak Ullersmoprosjektet fremstår for oss som et ønske om å åpne øynene til ungdommene ved å utsette dem for en forsterket og mer intens grad av allmennprevensjon.

Når ungdommene opplever å bli håndplukket for å delta på dette prosjektet vil de kanskje forstå at det de innsatte formidler er et mulig utfall for deres liv og fungere som en nødvendig oppvekker. På den andre siden vil det være svært forskjellig hvordan de unge responderer på å bli plukket ut til prosjektet. Noen vil kanskje ta det ille opp eller føle seg stigmatisert, andre kan ta utvelgelsen som en bekreftelse på sin status i vennegjengen. Det er mange hensyn å ta. Kanskje er noen for unge eller mentalt umodne til å ta innover seg at det de innsatte forteller om i stor grad angår dem. Hva slags type lovbrudd de unge har begått vil variere. De fleste starter i det små med tidlig debut med alkohol og tobakk, naskeri, hærverk og trusler. Det at de innsatte forteller om hva de sitter inne for, for eksempel ran, grov vold og drap, kan da virke noe fjernt å sammenlikne seg med.

De innsatte vil formidle at det ikke bare er tilværelsen innenfor murene og hva den gjør med deg som er det skremmende. Men at smerten man påfører sine pårørende og at det som venter på utsiden etter endt soning er den virkelige påkjenningen. Stempling, stigmatisering, utestenging og vanskelighetene med å kunne leve et normalt liv når man begynner å bli mett på den kriminelle livsstilen. Dette er noe som de unge kanskje ikke har tenkt over, og noe vi mener er nødvendig for å gi dem et reelt bilde av et sannsynlig utfall. Det å høre formanende ord fra en lærer, tilsynsperson eller politiet vil muligens ikke gjøre samme nytte, da ungdommen allerede kanskje har tilegnet seg en ”vi-dem”-holdning. Dette er noe som kan føre til at ørene blir lukket når ”de andre” snakker. Hvis det finnes en mulighet for at

ungdommen kan relatere seg til de innsatte på en annen måte, vil dette ha en positiv effekt i forhold til budskapet som blir formidlet.

Det overordnede målet og grunntanken bak prosjektet var at skolebesøkene og særlig konfrontasjonsdelen i fengselet skulle være en del av et større opplegg rundt den enkelte unge. Denne tanken innebar at det skulle være god kommunikasjon mellom fengselet og brukerinstitusjonene. På denne måten kunne de ansvarlige ved institusjonene gi trygge rammer, samt gode muligheter for de unge til å bearbeide de forskjellige inntrykkene de satt igjen med etter besøket. Det er viktig å huske på at et møte med sin potensielle fremtid kan vekke utallige følelser. Når man er ung er det ikke alltid like lett å vite hva man skal ta seg til. Da er det viktig at det finnes et velfungerende system for hjelp og veiledning. Det som her står sentralt er i følge Falck å lære ungdommen alternativ atferd, og hvordan de kan få tilfredsstilt sine grunnleggende behov på en måte som er godkjent av samfunnet. Falck kritiserte prosjektet slik: ”Man vil ønske å unngå en ubehagelig situasjon, men lærer ikke alternativ atferd. Skremselskampanjer i forhold til røyk, narkotika, trafikk og sikker sex vet vi at treffer best de som ikke er i faresonen. Effekten kan like gjerne være at de bestreber seg på å unngå å bli tatt eller på å unngå straff” (Falck 1994, s. 50). Med dette mener Falck at de unge godt kan forstå hva konsekvensene for deres handlinger innebærer, men ved at de ikke blir veiledet videre i lovlydig retning vil det være forståelig at de har sitt fokus på å unngå å bli oppdaget. På den andre siden har likevel Ullersmoprosjektet ryggdekning i forhold til Frank Nyborgs visjoner om hvordan prosjektet skulle fungere når han uttalte følgende: ”besøket på Ullersmo er et ledd i en større bevisstgjørings- og ansvarliggjøringsprosess... Ullersmoprosjektet kan bidra til at ungdommene stopper litt opp og begynner å reflektere over konsekvensene av å fortsette med kriminalitet, men det kan sannsynligvis ikke alene gjøre at de slutter med kriminalitet. Den jobben er det behandlingshjemmene som må ta seg av” (Skjelstad 1994, s. 47). Dette er i så måte et argument for at det ikke nødvendigvis var Ullersmoprosjektet i seg selv som var håpløst, men at det var oppfølgingen og informasjonsutvekslingen før, under og etter besøkene som ikke var satt i et godt nok system.

I forarbeidene til evalueringen av Ullersmoprosjektet forklarte forskerne Hovland og Storvoll at de fleste ungdommene de hadde intervjuet kunne fortelle at besøket i fengselet ikke hadde noen betydning for dem (Hovland and Storvoll 1997, s. 219). Videre skriver Strømmen at en jente hun intervjuet hadde fokus et helt annet sted da jenta fortalte om hvor kjekk hun syntes

den ene innsatte var (Strømmen 1998). Vi har ikke funnet noen konklusjon i forhold til i hvilken grad Ullersmoprosjektet virket kriminalitetsforebyggende eller ei, men evalueringer av liknende prosjekter i USA tilsier at slike programmer enten ikke har noen innvirkning, eller at det faktisk heller har en negativ effekt (Finckenaue, 1979). Selv om de amerikanske prosjektene gir en viss antydning til at prosjekter som Ullersmoprosjektet ikke har noen forebyggende effekt er det ikke sikkert at disse resultatene er direkte overførbare til norsk ungdom og norske forhold.

Etisk forsvarlige metoder?

Det ble tidlig rettet et kritisk søkelys mot metodene som ble benyttet i konfrontasjonsdelen av prosjektet. Noen av virkemidlene gikk ut på å skremme ungdommene ved å skrike til dem, kaste gjenstander i veggen og fortelle om volden som tidvis ble utøvd mellom de innsatte. Det ble blant motstanderne av metodene uttrykt at ungdommene skulle kjeftes og skremmes til fornuft.

De fleste kan si seg enige i at skremming ikke er en optimal forutsetning for lærdom og fornuft. Dette ble et særlig følsomt tema under prosjekttiden. Grunnen til dette var at ungdommene i utgangspunktet var ofre for og et produkt av forhold i oppveksten de selv ikke rådde over. Dette poengterer Mathiesen i Dagbladet (1994) når han uttaler at behandlingen de unge ble utsatt for strider med alle grunnleggende etiske og moralske tradisjoner i vårt samfunn. Mathiesen er spesielt kritisk til den konfronterende delen av prosjektet, og poengterer at uansett om virkningen av prosjektet hadde vært positiv vil metodene bryte med det rådende syn på menneskeverd.

Men hva skal man da ta seg til, når alt synes å være forsøkt? Det kan virke som om Oddli og Kjøs gjorde seg opp noen tanker rundt disse spørsmålene da de uttalte følgende: ”Det synes for oss som om Ullersmoprosjektet er et utslag av handlingstrang. Man har et problem, og kjører på med tiltak, uavhengig av om det kan fastslås hvordan tiltaket virker, så har man da i hvert fall ”gjort noe” (Oddli og Kjøs 1995).

Det er her man kommer til et veiskille. Pliktetikk eller konsekvensetikk?

Spenningen mellom disse etiske vinklingene ble i denne forbindelse godt belyst av Skjelstad da han uttrykte følgende: ”Hvis vi for argumentasjonens skyld for et øyeblikk skulle godta Mathiesens syn på konfrontasjonene som uetiske, mener jeg det er betimelig å spørre om hva

som er mest uetisk: å konfrontere ungdommen med deres potensielle framtid på en måte som gjør at de lytter i håp om at dette skal ha en positiv effekt, eller å la være å bruke slike metoder og heller i humanismens navn i milde former appellere til fornuften og se ungdommen fortape seg i et liv preget av kriminalitet og rus?” (Skjelstad 1994, s. 49/50).

Hva som er god etikk og moral, og hvilke kjernedyder som veier tyngst vil variere fra person til person. Det kan virke som om det som fremstår som etisk for noen, i andres øyne nesten blir sett på som ondt og totalt uetisk. Dette kommer til syne gjennom Jansens ytringer om prosjektet: ”Det er derfor med fortvilelse vi ser hvordan enkelte under dekke av ord som forebygging, pedagogikk og behandling kan utføre overgrep, hvor man har utviklet gestapist-metoder uten ideologisk og verdimeessig grunnlag...” (Jansen, 1994, s. 18).

Den forebyggende metoden vi ser i Ullersmoprosjektet fremstår som et forsøk på et tverretattlig samarbeid, men Nyborgs tanker faller igjennom da kommunikasjonen og informasjonsutvekslingen mellom etatene er fraværende. I tillegg til dette uteblir den viktigste betingelsen av alle, nemlig at ungdommene får den oppfølgingen og veiledningen de trenger i etterkant. Selv om Ullersmoprosjektet i sin helhet ble forkastet ønsker vi å trekke frem realitetsorienteringen og konsekvenspedagogikken som positive aspekter i prosjektet. Vi tror forutsetningen for at disse momentene skal ha positiv effekt er at de blir formidlet av de innsatte, eller personer ungdommene kan kjenne seg igjen i, og hvor konsekvensene av kriminalitet blir formidlet med de innsattes liv og fremtidsutsikter som vitnesbyrd.

6. Oppsummering

I denne oppgaven har vi sett på hvem som står i faresonen for å bli rekruttert inn i kriminelle gjenger og på to polisiære forebyggende metoder. Videre drøftet vi EXIT-prosjektet opp mot lokalorientert og personorientert kriminalitetsforebygging. Ullersmo-prosjektet hadde ikke noe samarbeid med politiet, og vi så derfor på dette prosjektets sterke og svake sider for å se om vi kunne overføre noen av dets forebyggende momenter til politiets arbeid. Her i avslutningen vil vi argumentere for de tiltakene i prosjektene som vi mener kan ha en forebyggende effekt mot rekruttering av unge til kriminelle gjenger.

Det bidragsyterne i Exit-prosjektet var gode på var å finne de bakenforliggende årsakene til at deltakerne var i risikozonen for å bli rekruttert inn i en gjeng, og benytte disse til å skreddersy tiltak for den enkelte. Likevel har det kommet frem fra avhopperne at de gjerne skulle hatt mer oppfølging. Dersom man kan oppnå en så tett oppfølging at ungdommen ikke ser på seg selv som en avviker, til tross for at lokalsamfunnet har dette synet, vil det være det beste. På denne måten slipper ungdommen å gjennomgå en stigmatiseringsprosess som kan føre til at han igjen begir seg ut i den kriminelle løpebanen. En tett oppfølging av ungdommen vil være med på å oppmuntre og ansvarliggjøre ham til å ta de rette valgene. I Ullersmoprojektet var nettopp dette et av målene. Ansvarliggjøringen skulle skje ved bruk av realitets- og konsekvensorientering. Vi mener at disse tankene er gode, men at de vil være mer effektfulle i en bedre tilpasset kontekst. Behovene for en helhetlig oppfølgingskontakt er svært vanskelige å tilfredsstille uten nok finansiering og personell. Dette viser oss at det er svært ressurskrevende å forebygge rekruttering av ungdom til kriminelle gjenger. Fra et samfunnsperspektiv blir spørsmålet om hva som bør prioriteres det viktigste, å bruke mer ressurser proaktivt for å hindre rekrutteringen til kriminelle gjenger eller å sette inn midlene reaktivt? Dersom finansieringen av vellykkede prosjekter, som for eksempel Exit-prosjektet, i fremtiden kan komme fra statlige midler tenker vi at samfunnet vil tjene på dette i det lange løp.

Ved overtalelse, som for eksempel i Ullersmoprojektet, vil det være en stor sjanse for at alternativene som presenteres for ungdommen føles påtatt, og ikke som ens egne. Dette kan føre til at ungdommen endrer atferd kun på grunn av en trussel om ”hvis ikke, så...”.

Ved overbevisning, som for eksempel i EXIT-prosjektet, vil det være en større sannsynlighet for at ungdommen sitter igjen med en bedre forståelse av at det finnes alternativer til

gjengtilhørigheten, og et genuint ønske om å endre sin tilværelse. Denne forståelsen innbefatter at det er lettere for de unge å ikke bare leve i nåtiden, men også å se fremtiden.

Det har med tiden blitt et stort fokus på å måle effekten av politiets arbeid i tall, men det er svært vanskelig å måle det forebyggende politiarbeidet og gjøre om det til statistikk. Vi mener at det ideelle vil være å rette fokuset mot tanken om å forhindre at det i det hele tatt finnes noen å rekruttere til kriminelle gjenger. Til tross for at det finnes mange ulike gjenger og det er viktig med spesialkunnskap om ulike felt, så er det en del fellestrekk i hvordan og hvorfor unge mennesker trekkes mot slike miljøer som gjør at det forebyggende arbeidet i større grad bør ta utgangspunkt i hva som har fungert andre steder.

7. Konklusjon

Politiet kan forebygge rekruttering av unge i alderen 13-17 år, som har kriminell atferd, inn i kriminelle gjenger ved individuelt tilpasset oppfølging, gode foreldrenettverk, erfaringsutveksling og skolering av fagpersonell, politiets deltakelse i tverretatlige team, tillitsskaping mellom politiet og ungdommene, målrettet politiarbeid i skolene og at realitet og konsekvenser blir formidlet av personer med bakgrunn ungdommene kan kjenne seg igjen i.

Kildeliste

- Aadland, E. (2004). "Og eg ser på deg-": vitenskapsteori i helse- og sosialfag. Oslo, Universitetsforl.
- Opplagshistorikk: 2. oppl. 2006; 3. oppl. 2007; 4. oppl. 2009 (Nkr 329.00); 5. oppl. 2010 (Nkr 349.00); 6. oppl. 2011 (Nkr 369.00)
- Bjørger, T. and Y. Carlsson (1999). Vold, rasisme og ungdomsgjenger: forebygging og bekjempelse. [Oslo], Tano Aschehoug.
- Bjørger, T. and T. Haaland (2001). Vold, konflikt og gjenger: en undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune. Oslo, Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Bjørger, T., O. A. Halhjem, et al. (2001). EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper: kunnskap, erfaringer og metoder i lokalt tverrfaglig og tverretatlig arbeid. [Oslo], Voksne for barn.
- Fauske, H. and T. Øia (2003). Oppvekst i Norge. Oslo, Abstrakt forl.
- Falck, S. (1994). Skremmende avmakt. Norges barnevern. 4.
- Finckenauer, J.O. (1979). Juvenile Awareness Project: Evaluation Report No.2, New Jersey: Rutgers University School of Criminal Justice, Newark.
- Frønes, I. (1998). Mot en digital barndom: en skisse av fremtidens barndom. Digital barndom. Oslo, Ad notam Gyldendal: s. 12-22.
- Glasser, W. (1977). Realitetsterapi: teori og praksis. København, Gyldendal.
- Hauge, R. (1989). Gjengkriminalitet og ungdomskulturer. Oslo, Instituttet.
- Hauge, R. (1997). Stempling og stigmatisering. Kriminologi. Oslo, Pax: S. 374-381.
- Hauge, R. (2001). Kriminalitetens årsaker: utsnitt av kriminologiens historie. Oslo, Universitetsforl.
- Helland, H. and T. Øia (2000). Forebyggende ungdomsarbeid. Bergen, Fagbokforl.
- Hovland, A. and E. E. Storvoll (1997). På rett kjøp?: Ullersmoprojektet 1992-1996. Oslo, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Jansen, U. (1994). Behandling i redselskabinettets ånd. Med redsel, angst og utrygghet skal verdighet bygges. Fontene.
- Leer-Salvesen, P. (1998). Tilgivelse. Oslo, Universitetsforl.
- Lie, E. M. (2011). I forkant: kriminalitetsforebyggende politiarbeid. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Mathiesen, T. (1994). Litt til om skrekkbehandling. Dagbladet, 10.september 1994.

- Mikkelsen, S. (2005, u.d.). Hva er forebygging?
Hentet fra www.forebygging.no/en/teori/overordnede-perspektiver/forebyggende-og-helsefremmende-arbeid---strategi-og-begrunnelse-for-metodevalg/hva-er-forebygging/
- Minken, A. (1998). Alvorlig moro: idé og virksomhet ved Motorsportstiltaket 2&4. Oslo, Oslo kommune, Rusmiddeletaten.
- Motivasjonskollektivet (1995). Informasjon om motivasjonskollektivet, upublisert.
- NOU 2009:15. (2009). Skjult informasjon – åpen kontroll. Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2009/nou-2009-15/9/6/3.html?id=569446>
- Oddli, H. og Kjøs, K. (1995). Skremt streit på Ullersmo? *Impuls*. Tidsskrift for psykologi, 1(49).
- Olsen, I. (2002). Politiets håndtering av kriminelle gjenger: et studie av Oslo- og Stokholmspolitiets arbeidsmetoder, med fokus på Oslo politidistrikt. Oslo, [I.Olsen]: 197 s. Klausulert
- Olsen, T. (2011). Nynazistiske miljøer: en studie om tilslutnings- og exitprosessene. Stavanger, T. Olsen: 84 s.
- Sandberg, S. and W. Pedersen (2006). Gatekapital. Oslo, Universitetsforl.
- Skjelstad, D. (1994). "Nyansering av debatten om Ullersmoprosjektet." *Impuls* 48(4).
- Strømmen, N. (1998). "To fluer i en smekk?": Ullersmoprosjektet - et eksempel på bruk av innsatte i kriminalitetsforebyggende arbeid. Oslo, [N.Strømmen]: 183 s.
- Verdens Gang. (2008, 14. desember). Ungdomsgjenger i slåsskamp i Oslo. Hentet 9. mai 2012 fra www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=549471
- Wikipedia. (u.å). Scared Straight. Hentet 4. mai 2012 fra http://en.wikipedia.org/wiki/Scared_Straight!

Selvvalgt pensum

Bjørger, T. and Y. Carlsson (1999). Vold, rasisme og ungdomsgjenger: forebygging og bekjempelse. [Oslo], Tano Aschehoug.

Bjørger, T. and T. Haaland (2001). Vold, konflikt og gjenger: en undersøkelse blant ungdomsskoleelever i Skedsmo kommune. Oslo, Norsk institutt for by- og regionforskning.

Bjørger, T., O. A. Halhjem, et al. (2001). EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper: kunnskap, erfaringer og metoder i lokalt tverrfaglig og tverretatlig arbeid. [Oslo], Voksne for barn.

Olsen, I. (2002). Politiets håndtering av kriminelle gjenger: et studie av Oslo- og Stokholmspolitiets arbeidsmetoder, med fokus på Oslo politidistrikt. Oslo, [I.Olsen]: 197 s. Klausulert

Olsen, T. (2011). Nynazistiske miljøer: en studie om tilslutnings- og exitprosessene. Stavanger, T. Olsen: 84 s.

Strømme, N. (1998). "To fluer i en smekk?": Ullersmoprosjektet - et eksempel på bruk av innsatte i kriminalitetsforebyggende arbeid. Oslo, [N.Strømme]: 183 s.

